
УДК 78. 491; 78. 2і

Сун Жуй Лун (Львів, Україна – Китай)

**КАМЕРНО-КОНЦЕРТНЕ ЖИТТЯ ХАРБІНУ
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.
В ОГЛЯДАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ**

Розглядається розмаїття форм камерно-концертного життя Харбіну першої третини ХХ ст. Вперше вводяться в науковий обіг матеріали харбінської преси, давніх афіш та запрошень на концерти.

Ключові слова: камерно-концертне життя, кuartет, ансамбль, виконавці.

20–30-ті роки ХХ ст. у Харбіні пов’язуються з періодом розквіту камерно-концертного життя, яке створили тут емігрантські кола (російські та українські музиканти) з Радянського Союзу. На численних концертних майданчиках – в клубах, кінотеатрах, музичних магазинах, ресторанах та на відкритих сценах – відбувалося безліч концертів камерної музики за участі приїжджих гастролуючих солістів-інструменталістів та кращих місцевих виконавців, повсюди звучали концерти джазових колективів.

Харбінські російськомовні газети *«Харбинский вестник»*, *«Новая жизнь»* та *«Рубеж»* в кінці 20-х – на початку 30-х років майоріли анонсами про проведення концертів камерної музики. В українському музикознавстві все ще невідомою залишається діяльність багатьох музикантів, які народилися в Україні, але багато років працювали у північнокитайському місті Харбіні.

Метою статті є висвітлити різноманіття форм камерно-концертного життя Харбіну першої третини ХХ ст., використовуючи матеріали харбінської преси розглядуваного періоду, давніх афіш та запрошень на концерти.

Газети *«Харбинский вестник»*, *«Новая жизнь»* та *«Рубеж»* зауважували, що *«крім регулярних виступів симфонічного оркестру, великий успіх мали концерти камерної музики, які давали краці музиканти з Росії»*: Л. Аптекарева, О. Абаза, В. Трахтенберг, У. Гольдштейн, О. Погодін, П. Раменський, О. Дзигар, В. Ульштейн, Е. Кеніг, М. Шиферблатт, М. Антипас-Метаксас, О. Шаєвський, З. Зіскінд, М. Родненький, Л. Плюсніна, В. Білоусова, О. Лундстрем, В. Серебряков та ін. [4; 5; 7].

У кінці 1920-х років у місті при Залізничному товаристві з'являється перший постійно діючий струнний квартет у складі першокласних музикантів: 1-а скрипка – М. Шиферблатт, 2-а скрипка – В. Трахтенберг, альт – Й. Кеніг, віолончель – І. Ульштейн. Ці музиканти своєю різнобічною діяльністю (виконавською, педагогічною та суспільно-мистецькою) зробили великий внесок у розвиток професійного музичного життя *«російського Харбіну»*. Окремі з них розвивали музичну кар'єру в Китаї, інші – приїхали сюди вже добре знаними в музичному світі, як, наприклад, скрипаль Микола Шиферблатт, який до 1917 р. двадцять років грав у знаменитому квартеті герцога Мекленбург-Стрелицького в Петербурзі. Постійною учасницею концертів квартету цього складу була видатна російська піаністка Любов Аптекарева. Через насичену задіяність музикантів в концертних програмах інших колективів персональний склад квартету періодично змінювався.

В 1930-х роках скрипаль В. Трахтенберг очолив квартет і оновив склад його постійних учасників. Важливим при вивченні українсько-китайських музичних зв'язків постає особливість походження дібраних Трахтенбергом музикантів для квартету – усі вони були родом з України: Володимир Трахтенберг – з Києва (1-а скрипка), Олександр Дзигар – народжений в Харбіні, батько був родом з Бердичева (2-а скрипка), брати Погодіни – з Харкова: Григорій

Погодін (альт) і Олександр Погодін (віолончель). Імена всіх учасників створеного Трахтенбергом квартету все ще залишаються маловідомими в українському музикознавстві. При опрацюванні архівних джерел (давніх афіш та періодичних видань Харбіну 1930-х років) вдалося зібрати певну інформацію про них.

Олександр Дзигар (1916, Харбін – 2011, Москва) народився в Харбіні в родині військового службовця, що з українського села Білашки біля Бердичева. Його батько Артамон Дзигар працював на Китайській Східній залізниці. Талановитий музикант О. Дзигар завжди був у самому серці різноманітних заходів культурного життя української спільноти Харбіну, поширюючи в своєму середовищі українську музичну культуру. Молодий скрипаль запевнято брав участь у всіх мистецьких та культурних проектах, які організовувалися серед української громади Харбіну, періодично розміщував власні дописи в українському журналі *«Молодий українець»* про творче життя української громади міста. Дзигар став навіть видавцем декількох номерів цього журналу. В 16-річному віці він вступив до Союзу української молоді. Ініціативність Дзигара була помічена, і в 1936 р. його навіть обрано головою молодіжної націоналістичної організації Українська Далекосхідна Січ [3, с. 688]. У цьому ж році Дзигар закінчив Вищу музичну школу ім. О. Глазунова по класу скрипки у В. Трахтенберга та У. Гольдштейна. Від 1934 р. Трахтенберг включив його до постійного складу квартету як другого скрипаля. Згодом О. Дзигара запросили на роботу в якості соліста до ансамблю *«Ямато-готель»* (м. Шеньян). У 1943-1945 роках він працював солістом Харбінського симфонічного оркестру [4, с. 7].

У 1945 р. після вступу до Харбіну військ Радянської армії, його було заарештовано і репатрійовано до Радянського Союзу, де засуджено за членство в харбінських українських організаціях. До квітня 1956 р. Дзигар відбував поселення на Колимі і пізнав усі тягарі життя *«табірного музиканта»*. Перебуваючи в засланні, грав на мандоліні в самодіяльному оркестрі російських народних інструментів, яким керував талановитий гітарист, також політичний в'язень, Борис Тішин [6, с. 64]. Після реабілітації і визволення Дзигар переїхав до Магадану, де працював в аматорському театрі (тепер – Магаданський театр оперети) концертмейстером, диригентом, солістом-скрипалем і художнім керівником. У Магадані Дзигар також став одним із засновників музичної школи (сьогодні – музична школа ім. Й. С. Баха), де працював вчителем скрипки. У 1976 р. переїхав до Москви, де проживав до кінця життя.

Олександр Дзигар був талановитим скрипалем. За роки перебування у Китаї він став лауреатом двох міжнародних конкурсів скрипалів [2, с. 24]. Про його віртуозну гру, прекрасний глибокий звук і бездоганне знання скрипкової літератури багато писали газети Маньчжурії. *«Дзигар неодноразово записувався на грамплатівки, брав участь в усіх можливих концертах. Його скрипка звучала на міжнародних конкурсах, насолоджувала слух останнього представника Маньчжурської династії імператора Пуї та голови делегації Ліги націй лорда Літона»* [6, с. 63].

Олексій Погодін (1912–1986) був у 1940-х роках одним з найвидатніших в Китаї віолончелістів. Багато років він працював у знаменитому квартеті Трахтенберга, викладав віолончель в музичних школах Харбіну (в 1-й музичній школі) та Шанхаю, до кінця 40-х років був у складі віолончелістів оркестру Харбінського симфонічного товариства і дуже багато виступав як соліст. Від 1956 року працював на посаді диригента симфонічного оркестру у м. Мукден, а від 1959 р., коли втік з окупованого більшовиками Харбіну, працював в Австралійських симфонічних оркестрах.

Прикладом сольних виступів Погодіна стала віднайдена афіша концерту Харбінського симфонічного товариства від 9 грудня 1941 р., яка документально засвідчує його сольний виступ у модерністичному творі для віолончелі з оркестром *«Кол Нідрей»* єврейського композитора М. Бруха.

У 1920-1930-х роках в Харбіні відбулося багато концертів за участі кращих, знаменитих у всьому світі, приїжджих гастролерів – скрипалів Л. Крейцера, Я. Хейфеца, О. Могилевського, М. Ельмана, віолончеліста Мориса Маришала, піаністів Л. Годовського, О. Складєвського та переможця Міжнародного конкурсу імені А. Рубінштейна, видатного піаніста єврейського походження з України Лео Сироти.

З сольними концертами Лео Сирота відвідав багато європейських країн, а в 1928 р. отримав запрошення від Маньчжурського уряду виступити з концертами в Харбіні [6, с. 16]. Виступаючи у Харбіні, Л. Сирота познайомився з молодим російським піаністом Олексієм Абазою, якому пізніше у Відні давав уроки гри на роялі [1, с. 110]. На запрошення директорки Третньої харбінської музичної школи В. Гершгоріної, Л. Сирота деякий час давав там уроки фортепіано [1, с. 129].

Харбінські гастролі відіграли особливу роль у творчому житті піаніста. Його концерти в залі Залізничного зібрання відвідав один з

найвидатніших композиторів Японії Косаку Ямада. Завдяки рекомендації Ямади, Л. Сирота отримав запрошення працювати керівником фортепіанного відділу Токійської Королівської Академії Уено (Японія), де пробув 17 років. У його класі навчалося багато талановитих учнів, серед яких, наприклад – випускниця Першої Харбінської музичної школи В. Білоусова.

Від кінця 1920-х років дуже активно почали гастролювати місцеві музиканти, випускники Вищої музичної школи, які в майбутньому стали всесвітньо відомими виконавцями – піаніст Олексій Абаза (клас М. Гольдштейна) і блискуча скрипалька Людмила Плюсніна (клас У. Гольдштейна).

Олексій Абаза (1916–1994) – російський піаніст, який був народжений тут, поблизу Харбіну на станції Яоминь. Після закінчення Вищої харбінської музичної школи він продовжив своє навчання у піаніста Лео Сироти в Відні та у Леоніда Крейцера в Берліні. Перші свої сольні концерти О. Абаза дав у місті Тяньцзинь (1935), а потім – у Харбіні, які пройшли з великим успіхом. У Харбіні Олексій Абаза виступав з сольними концертами, з Харбінським симфонічним оркестром і в складі квартету Харбінського симфонічного товариства. В 1938 р. гастролював у Японії, де акомпанував на фортепіано всесвітньо відомому скрипалеві Олександрові Могилевському. В 1944 р. став переможцем на конкурсі композиторів Маньчжурії, де показав симфонічну поему «Світанок» [1, с. 167].

Людмила Плюсніна створила в Харбіні професійний жіночий квартет, з яким постійно виступала у харбінських ресторанах. Про це знаходимо матеріали в газеті «Рубеж» [5, с. 9]. Талановита скрипалька доклала багато власної праці в організації великої кількості концертів камерної музики, які постійно відбувалися в магазині «Кантілена».

Ініціативу Плюсніної в організації жіночих колективів скоро підхопили інші. Згуртовуючи біля себе талановитих виконавиць на скрипці, віолончелі, фортепіано та співачок, вони разом з поетами почали проводити в залі Залізничного зібрання регулярні музичні зустрічі, які називалися «жіночими середами». З оглядів номерів газети «Нове життя» стало відомо, що найбільшої популярності і захоплених відгуків отримали виступи Євгенії Левитіної, Зінаїди Білокінь та Валентини Валицької, які приїхали до Харбіну з Петербурзької консерваторії.

Найбільше камерно-інструментальних концертів відбулося за участі блискучої піаністки Любові Аптекаревої. Разом зі скрипалем

О. Шаєвським і віолончелістом З. Зіскиндом вони виконали всі тріо Й. Гайдна. Найпопулярнішими були концерти, які включали тріо-сонати російських композиторів – А. Арєнського, П. Чайковського і С. Рахманінова.

У виручій музику атмосфери Харбіну дуже показовим є факт залучення до організації музичного життя міста навіть непрофесіоналів у музиці – бізнесменів.

Повсюди у російських ресторанах і готелях з'являлись інструментальні ансамблі та невеликі естрадні оркестри, які утримували їх власники. У розкішному російському кінотеатрі «Модерн» багатий комерсант Олександр Каспе утримував відразу два прекрасні камерні оркестри. Каспе приїхав до Харбіну з Росії в числі перших, бажаючих збудувати власний бізнес на Східній залізниці. Поступово розширюючи свою справу, він став власником одного з найдорожчих в усій окрузі ювелірних магазинів і вже на початку 20-х років, зібравши великі кошти, вирішив розширити свою підприємницьку діяльність і купив декілька кінотеатрів та кращий у Харбіні готель «Модерн».

Про різноманітний репертуар концертів, які влаштовувалися у кінотеатрі, красномовно свідчать знайдені програми концертів. У цьому контексті рідкісним і дуже яскравим документом може слугувати віднайдене Запрошення з програмою концерту від 26 листопада 1926 р. Це запрошення (невідомої особи) постає документальним зразком як приклад запрошення на бал: *«Готель «Модерн» має за честь запросити Вас пошанувати своєю присутністю влаштований нами у середу 26 цього листопада «Grand Dance» з концертною програмою: Рубінштейн. Вальс Капріз; Направник. Циганський танець (соло на скрипці – А. Бершадський); Чайковський. Чардаш з балету «Лебедине озеро»; Нові циганські романси (виконує п. Микно); Дворжак. Гумореска; Шопен. Ноктюрн (партію віолончелі виконує К. Ульштейн); Чайковський. Вальс квітів (виконує ансамбль студії п-ні Колуковської). Із щирим пошануванням – адміністрація готелю «Модерн».*

На цьому запрошенні, виконаному пером і чорнилом, особливу увагу привертає навіть не сам зазначений репертуар концерту, що передував безпосередньо бальній частині програми вечора, і навіть не запрошені для участі в концерті найпопулярніші у місті виконавці-солісти, а маргінальні, виявлені на бланку запрошення, атрибуції. Це інвентарний номер запрошення (№ 536) та штамп «Відділ концертної комісії готелю «Модерн», м. Харбін», які дуже переконливо

промовляють, наскільки серйозно і систематично у готелі була організована концертна робота.

Харбінська газета *«Нове життя»* початку 30-х років неодноразово писала про високий професіоналізм камерних оркестрів кінотеатру *«Модерн»*, який, популяризуючи класичну музику, довгі роки зберігав репутацію одного з найважливіших концертних майданчиків міста [4, с. 3].

Прикладу О. Каспе слідували й інші власники кінотеатрів. На початку 1930-х років в Харбіні збудували кінотеатр *«Атлантик»*, який вмщав 2000 глядачів! Крім кінематографу, в ньому влаштувалися концерти камерної класичної та естрадної музики. Невдовзі з'явилась велика мережа новозбудованих кінотеатрів – *«Глобус»*, *«Данілов»*, *«Декаданс»*, *«Весь світ»*, *«Азія»* та інші, які, крім показів кінострічок, постійно організовували концерти камерної музики. Концертні майданчики кінотеатрів відіграли важливу роль в організації музичного життя харбінців.

Сун Жуй Лун. Камерно-концертная жизнь Харбина первой трети XX в. в обзорах периодических изданий

Рассматривается разнообразие форм камерно-концертной жизни Харбина первой трети XX в. Впервые вводятся в научный оборот материалы Харбинской прессы, давних афиш и приглашений на концерты.

Ключевые слова: камерно-концертная жизнь, квартет, ансамбль, исполнители.

Song Rui Long. Chamber-musical life of Harbin in the first third of the twentieth century in reviews of periodical

The article discusses the diversity of chamber concert life of Harbin in the first third of the twentieth century. It is introduced for the first time materials Harbin press, old posters and invitations to concerts into scientific circulation.

Keywords: chamber-musical life, quartet, ensemble performers.

Література

1. Говердовская Л.Ф. Культурная жизнь российской эмиграции в Китае в 20-40-е годы XX века / Лидия Говердовская // Учебное пособие по курсу «История культуры стран и региона» / ред. Л. И. Александрова. – Москва: Институт Дальнего Востока, 2004. – 189 с.
2. Далекий Схід: Журнал української молоді в Харбіні. – Харбін, 1938-1939. – 64 с.

3. Дзигар Олександр // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / редкол.: В. А. Смолій та ін.; НАН України; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2004. – 688 с.
 4. Новая жизнь: Еженедельное художественное обозрение. – Харбин, 1936.– № 42. – 8 с.
 5. Рубеж: Еженедельный литературно-художественный журнал. Орган российской эмиграции на Дальнем Востоке. – Харбин, 1921-1936. – 216 с.
 6. Толганбаев А. Исповедь судьбы жестокой / лит. запись И.М. Саввина, С.А. Толганбаевой. – Алма-Аты: Казахстан, 1993. – 112 с.
 7. Харбинский вестник. – Харбин, 1930. – 62 с.
-